

ВОЗНЯК Володимир – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (volim_s@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6877-3785>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.41.168523>

Бібліографічний опис статті: Возняк, В. (2019). Нове педагогічне мислення: істотні характеристики. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 41, 43–56. doi: 10.24919/2522-4727.41.168523.

НОВЕ ПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ: ІСТОТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Мета. У статті ставиться завдання розкрити істотні характеристики нового педагогічного мислення. **Методологія.** У статті застосована методологія діалектики як логіки і теорії пізнання, що передбачає розгляд проблеми у царині всезагального (конкретно-всезагального, а не абстрактно-загального), теоретичну аналітику руху понять як форми здійснення думки, як способу її занурення у сутність процесу. Теоретичною основою дослідження є розуміння сутності освітнього процесу як становлення людської суб'єктивності у процесі діяльного розпреметнення досвіду попередніх поколінь. **Наукова новизна.** У статті стверджується, що педагогічне мислення треба розуміти не як певний професійний вияв інтелектуальної діяльності зі своєю специфікою, а як здатність здійснювати діяльність відповідно до сутності освітнього процесу. Нове педагогічне мислення тлумачиться не у руслі пошуків абстрактних ознак певної «новизни», створення «нових педагогічних технологій», а як таке мислення, яке здатне реально й адекватно розв'язувати суперечності сучасного стану освіти. Тому нове педагогічне мислення позиціонує себе саме як мислення (з необхідною рефлексією на свій категоріальний лад) і як власне педагогічне, орієнтуючись на сутність освітнього процесу як найскладнішої реаль-

ності у світі. До його характерних ознак належить: здійснення педагогічного спілкування як суб'єкт-суб'єктних стосунків, активація змісту навчання як власне культури і, тим самим, – як «третього суб'єкта» освітнього процесу, забезпечення реальної цілісності виховання (зокрема, не «моральне виховання», а моральнісність усього виховного процесу). **Висновки.** Для оволодіння новим педагогічним мисленням потрібна наявність певного мінімуму філософської культури педагогів, а тому система підготовки майбутніх вчителів потребує радикальної зміни.

Ключові слова: мислення, педагогічне мислення, нове педагогічне мислення, освіта, суб'єктність культури, цілісність виховання.

VOZNIAK Volodymyr – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Head of the Philosophy Department named after Valeriy Skotnyy, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine (volim_s@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6877-3785>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.41.168523>

To cite this article: Vozniak, V. (2019). Nove pedahohichne myslennia: istotni kharakterystyky [New pedagogical thinking: the essential characteristics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofiiia» – Problems of Humanities. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 41, 43–56. doi: 10.24919/2522-4727.41.168523 [in Ukrainian].

NEW PEDAGOGICAL THINKING: THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Summary. Purpose. The article seeks to reveal the essential characteristics of the new pedagogical thinking. **Methodology.** The article uses the methodology of dialectics as the logic and theory of knowledge, which involves consideration of the problem in the domain of general (concrete-general, but not abstract-general), theoretical analysis of the movement of concepts as the form of the implementation of thought, as a way of its immersion in the essence of the process. The understanding of the essence of the educational process as the formation of human subjectivity in the process of active development of the experience of previous generations is the theoretical basis of the study is. **Scientific novelty.** The article argues that pedagogical thinking

*should be understood not as a certain professional expression of intellectual activity with its specificity, but as the ability to perform activities in accordance with the essence of the educational process. The new pedagogical thinking is not interpreted in the search for abstract features of a certain «novelty», the creation of «new pedagogical technologies», but as such thinking, which can effectively and adequately solve the contradictions of the current state of education. Therefore, the new pedagogical thinking positions itself as thinking (with the necessary reflection in its categorial system) and as a pedagogical one, focusing on the essence of the educational process as the most complicated reality in the world. Its characteristic features include: the implementation of pedagogical communication as a subject-subject relations, the activation of the content of learning as an actual culture and thus – as a «third entity» of the educational process, ensuring the real integrity of education (in particular, not «moral education», But the morality of the entire educational process). **Conclusions:** for the mastering of new pedagogical thinking, a certain minimum of philosophical culture of teachers is needed, and therefore the system of training future teachers needs a radical change.*

Key words: *thinking, pedagogical thinking, new pedagogical thinking, education, subjectivity of culture, integrity of education.*

Постановка проблеми. Суперечності, що крок за кроком нагромаджуються у вітчизняній сфері освіти й не знаходять адекватного розв'язання, об'єктивно потребують підвищеної уваги саме до *культури мислення*, що застосовується в педагогіці. Поза освоєнням *нового педагогічного мислення* неможливо забезпечити вихід освіти із системної кризи. Тут варто пригадати думку М.К. Мамардашвілі про те, що мислення у строгому смислі слова навряд чи буває «новим». Воно або є, або його немає. Проте В.П. Зінченко, погоджуючись із словами М.К. Мамардашвілі, стверджує, що «заради позначення нових соціальних віянь продовжимо використання цього словосполучення» (Зінченко & Моргунов, 1994, с. 215) – «нове мислення». На мою думку, справа не просто у певних «нових соціальних віяннях». Проблема лежить набагато глибше.

Мета статті – розкриття істотних характеристик нового педагогічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «нове педагогічне мислення» уперше був запропонований у 1988 р. ви-

датним російським філософом Генріхом Степановичем Батищевим (2015). Зрозуміло, тут російський філософ відтворював тогочасну (вже забуту) парадигму М.С. Горбачова щодо «нового мислення», однак, на наше переконання, він *не помилявся*.

Г.С. Батищев (2015) досить чітко окреслює ознаки «старого» педагогічного мислення: а) воно ставить соціальні речі, речі-структури, речі-інститути вище живої людини; підпорядковує людину речам і речовиним порядкам, підпорядковує завдання формування людей завданням виробництва речей; б) воно є соціально ситуативним, функціональним, може виходити лише з наявного соціального замовлення або його слабких екстраполяції і тенденцій, має своїм вищим критерієм вимоги речовинного і норми соціально ситуативні, локальні. Воно не здатне бути до них критичним, бо не має жодної вищої позиції; в) відповідає лише такій виховно-освітній системі (школі), яка є і залишається лише додатком або органом існуючого порядку речей. Для старого педагогічного мислення весь душевно-духовний світ, світ креативності та глибинного успадкування, світ цінностей – за сімома печатками. Це – недоступні для нього сюжети. Звідси і нігілізм до совісті людини, підміна совісного суду – ситуативними корисливими псевдомотивами (с. 271–272). Водночас автор окреслює й своє розуміння *нового педагогічного мислення*: а) воно ставить живу людину з її душевно-духовним світом понад будь-якими речами, інститутами, вище будь-яких навіть найскладніших творів культури. Підпорядковує всі об'єктні завдання завданням суб'єктно-освітнім, а головне – вихованню безумовно ціннісно посвячених; б) воно принципово над-ситуативне, критичне, бо має в ціннісному потенціалі завжди вищою позицією, і тільки абсолютні, універсальні цінності Істини, Добра, Краси; в) воно послідовно і безкомпромісно розв'язує велику альтернативу виховання – альтернативу між *самоствердженням* (будь-якого індивідуального або соціального) та безумовно-ціннісної *посвяченості* людини своєму творчому покликанню у Всесвіті. Звідси, як стверджує Г.С. Батищев (2015), саме *нове педагогічне мислення* здатне й має забезпечити: *пріоритет виховання над навчанням*, пріоритет становлення посвячених – над оволодінням будь-якими надбаннями; пріоритет світоглядної культури, *культури душевно-духовного світу*, культури «в ім'я чого» – над розвит-

ком усіх здібностей, включаючи і творчі особливо; пріоритет розвитку здібностей над «багажем» знань, умінь, навичок, форм соціально-рольової *соціалізації* (с. 272). Підсумовуючи свої ідеї, російський філософ стверджує:

Нам потрібна не школа грубої педагогічної інженерії, не система однобічного впливу на виховуваних за аналогією з об'єктами-речами, а школа педагогічного спілкування як логіки взаємної причетності, поліфонічного взаємовпливу і глибинної поваги до душевно-духовного світу кожного. (Батищев, 2015, с. 275)

Виникає закономірне (і, безперечно, риторичне...) питання: чи наша школа (і педагогічна ментальність як така) позбулась ось цієї «педагогічної інженерії»? Чого тільки вартують запити на «нові педагогічні технології», «інноваційні методики»? Адже все це залишається у межах *старого, традиційного педагогічного мислення*, яке звично шукає виходів не там, де втрапило, а де «ліхтар освітлює», точніше – куди спрямовують чиновні вказівки. Тому з освітою у нас так погано, як ніколи і не бувало...

У 1989 р. у Москві вийшла книжка під назвою «Новое педагогическое мышление» (Петровский, 1989), яка містить низку статей серйозних науковців і педагогів-новаторів (які дійсно впроваджували у практику нове педагогічне мислення й одержували нечувані результати – йдеться про «педагогіку співробітництва»). Зокрема, відомий російський психолог В.В. Давидов зазначає, що нове педагогічне мислення, по-перше, потребує такої організації освіти, котра орієнтована на формування творчої особистості, на своєрідність індивідуальності кожної молодої людини; по-друге, визнає пріоритетність гармонійного виховання людини перед різноманітними видами її навчання; по-третє, реалізує діяльнісне начало освіти (Петровский, 1989, с. 65–66). Варто звернути увагу на статтю В.П. Зінченка, який акцентує увагу на технократичному характері панівного педагогічного мислення: перевага засобів над метою, мети над змістом і загальнолюдськими інтересами, змісту над буттям і реальностями сучасного світу, техніки над людиною та її цінностями (Петровский, 1989, с. 90–91).

У сучасній російській педагогічній літературі *педагогічне мислення* визначається як «своєрідна розумова діяльність з особливими формами аналізу та синтезу, спрямована на формування проєктивно-гностичних (прогностичних) здібностей та особистісних якостей педагога», а *нове педагогічне мислення* – як «мислення, у якому результат суперечностей, невідповідності застарілих, звичних педагогічних уявлень новим обставинам і вимогам життя; прорив творчої, новаторської думки, процес звільнення від вантажу догм і шаблонів, що сковують педагогічну діяльність, що стримують прогрес науки. Одночасно нове педагогічне мислення розкріпає духовні, інтелектуальні сили, спрямовує їх на створення сучасних методичних систем і технологій, форм і методів педагогічних дій» (Вишнякова, 1999). Подібні визначення не входять у сферу *всезагального*, а тому «страждають» на поверховість.

Останнім часом суттєві ідеї щодо педагогічного мислення та його «нормального стану» висловлює російський філософ Г.В. Лобастов. До змісту його міркувань ми будемо звертатись в подальшому у статті. Проблема нового педагогічного мислення піднімались нами у попередні роки (Возняк, 2008; Возняк & Лімонченко, 2014; Возняк & Заяц, 2015).

У сучасній англomовній філософсько-освітній дослідницькій літературі термін «нове педагогічне мислення» не трапляється. Авторам, які пишуть про «педагогічне мислення», наприклад, Дж. Салмінен (Salminen & Annevirta, 2016), М. Талвіо (Talvio, 2002), І. Снір (Snir, 2017), вважають, що це вміння вчителя приймати рішення та планувати свою діяльність. При цьому дуже часто посилаються на різні праці фінського професора П. Кансана (Kansanen, 1991), де саме там розкривається педагогічне мислення. На нашу думку, таке визначення є вузьким і обмежується лише *операційним* моментом діяльності педагога.

Таким чином, об'єктивною є потреба в розкритті *природи педагогічного мислення* як такого, щоб теоретично окреслити основні характеристики *нового педагогічного мислення*.

Виклад основного матеріалу. Спершу з'ясуємо питання про зв'язок *філософії* та *педагогіки*. Згідно із звичайним уявленням, філософія розробляє загальний світогляд і методологію, а педагогіка бере на озброєння, тобто просто *використовує* ті чи ті

філософські принципи, *застосовує* їх у сфері своєї компетенції – теоретично і практично (трансформуючи через методику). У такому випадку те, що зазвичай зветься «педагогічним мисленням», постає неабияк зіпсованим, адже воно діє у невластивій йому (його *загальній природі*) манері, що нагадує мислення *інженера-конструктора*: бере готові деталі з різних галузей знання і пов'язує їх воедино для певних цілей. Ось чому нині так високо цінується «міждисциплінарний підхід». І сучасна педагогічна наука бездумно грає у ці ігри.

Отже, яким чином філософія *входить* в матерію теоретичної і практичної педагогіки? На наше переконання, аж ніяк не у вигляді «методичних вказівок», принципів, директив, порад та ін. Усе – в *особистості* самого вчителя, у рівні розвиненості його культури (насамперед, *культури мислення*), його універсальних здібностей. Філософія *входить* у педагогіку *особистісно, особистістю вчителя*.

Передовсім слід окреслити зміст поняття «*педагогічне мислення*». Найпростіше його можна визначити як таке мислення, що здійснюється у педагогічній сфері. Але якщо, припустимо, в цій сфері царює суто інженерне мислення? Що ж тоді робить його власне педагогічним? Виникає питання: наскільки «педагогічне мислення» є власне *мисленням* і власне *педагогічним*? Можливою є така позиція: «педагогічне мислення» – це вимір, зріз, «сектор» того цілокупного мислення, що здійснюється у суспільстві водночас з іншими «секторами» – науковим, політичним, економічним, правничим тощо, і тому має як спільні риси з ними, так і специфічні властивості. Проте такий підхід, на наш погляд, страждає однобічністю.

Проблема має бути охоплена у вимірі всезагального. Мислення як таке постає людською здатністю здійснювати діяльність відповідно до об'єктивних закономірностей реальності, як сказав би Гегель, до «суті справи». А для цього суб'єкт повинен вміти змінювати, перебудовувати форми, схеми, образи власної активності, тобто здійснювати діяльність в ідеальному плані. «Мислення є всезагальною ідеальною формою діяльності людини, що відповідає всезагальним формам самої дійсності» (Лобасов, 2004, с. 65). Ці всезагальні, універсальні форми буття, тожні формам мислення, є *категорії* як точки зрощення субстан-

ції і суб'єкта, людини і світу, індивідуальної свідомості і культурно-історичного досвіду. Тому категорії як діяльнісні здатності суб'єкта є конкретними, змістовними, хоча й безперечно апріорними щодо свідомості індивіда.

Якщо «педагогічне мислення» є власне *мисленням*, то воно містить у собі всі універсально-всезагальні визначення мислення як такого. А якщо «педагогічне мислення» є *педагогічним*, то воно постає людським мисленням як всезагальною здатністю здійснювати адекватну діяльність в *освітній* сфері. Інакше кажучи, від «педагогічного мислення» за його «поняттям» вимагається сутнісна відповідність *природі освітнього процесу* у його всезагальних вимірах. А сутнісна логіка процесу освіти є логікою становлення людської суб'єктності, саморозвитку особистості, логікою змістовного розпредмечення культурно-історичних форм людської діяльності і спілкування; а така логіка не може не збігатися із всезагальним логосом як саморозвитку субстанції, так і творчої діяльності, тобто із сутністю свободи як граничної основи людського буття в світі.

Тому, на нашу думку, педагогічне мислення за своєю природою не може мати своєї якоїсь «фахової специфіки», оскільки його «предмет», його сфера є таким *особливим*, що найбільш цілісно, повно й змістовно втілює і виражає *всезагальне*, універсальне у самому способі людського світовідношення. Тому педагогічне мислення не може не поставати як *Розум* у смислі вищої єдності свідомості і самосвідомості, як таке мислення, регулятивними принципами якого є Істина, Добро і Краса як абсолюту людського (і не тільки) буття взагалі.

На думку Г.В. Лобастова, власне теоретичне (тобто істинне) мислення в галузі педагогіки має бути

«універсальним за охопленням предметної дійсності: педагогічна діяльність повинна знати як логіку предмета, який вводиться в суб'єктивність людини, так і логіку становлення і буття самої особистості, логіку становлення самої логіки в сфері суб'єктивності. Тому педагогіка за необхідністю повинна містити (теоретично і практично) обидва полюси людського буття – реальний і ідеальний, буття і мислення. Більш діалек-

тичного предмета діяльності, ніж становлення людської суб'єктивності, немає. Без Гегеля це зрозуміти неможливо». (Лобастов, 2008, с. 86–87)

Якщо справжній предмет педагогічної діяльності постає гранично діалектичним за своєю природою, то саме **діалектика** є *необхідною методологією* педагогічної науки. Зрозуміло за неодмінної умови: якщо педагогічна наука щиро бажає *відповідати* своєму саме так зрозумілому предмету. А якщо педагогіка віддає перевагу обслуговуванню інтересів сучасних соціальних структур, виконувати так зване «соціальне замовлення» і сприяти різнобічній *адаптації* індивідів до нинішнього соціуму, то ці функції вона здатна виконувати і без звернення до діалектики як логіки і теорії пізнання. Якщо педагогічна наука бачить своє завдання лише в *узагальненні наявної освітньої емпірії*, то жодна діалектика їй не потрібна.

Діалектика як логіка є абсолютно *продуктивною* при мислячому розгляді освітньої діяльності. Продовження універсального *розвитку* (як світової субстанції, так і людської культури) *становленням людської суб'єктивності* в адекватній, цілісній, неушкодженій формі – це і є нормальний освітній процес, що відповідає своїй *всезагальній природі*. Саме через це діалектика і є логікою педагогічного мислення (звісно, якщо воно є *дійсно мисленням*). *Найвища форма всезагального розвитку* як такого представлена нам у формах освіти як утворення людського в людині. «Найвища» – у значенні зняття усіх попередніх форм руху і розвитку.

Щодо характеристик «старого педагогічного мислення» (мабуть, воно і не мислення, а сукупність певних представлень, забобонів – деяка така собі «ментальність»), варто зазначити таке. Вочевидь, що «старе педагогічне мислення», яке завело освіту у тупик, є суто *розсудковим* мисленням. І річ не в тих словесних деклараціях, якими переповнені підручники та наукові праці з педагогіки та філософії освіти, а в тому *реальному* процесі, що здійснюється, точніше – в адекватному образі цього процесу. У руслі традиційної педагогічної системи безроздільно панує *новевропейська просвітницько-раціоналістична парадигма: ніщо не є суб'єктивним*, крім людського «Я». Звідси рукою подати

до іншого: *ніхто* не є суб'єктом, окрім мене, мого власного «Я». Інакше кажучи, наша реальна педагогіка живе й дихає «*суб'єкт-об'єктною*» опозицією.

До істотних ознак старої педагогічної ментальності відноситься ставлення до змісту, що вивчають учні, як до «матеріалу», який треба «пройти» за визначений чиновниками час як до «певного» *об'єкта*. Також не варто забувати, що розподіл виховання за певними рубриками – «моральне виховання», «естетичне виховання», «громадське виховання», «сімейне виховання і т. п. – чистісінький продукт такої ментальності.

На противагу цьому нове педагогічне мислення стверджує *верховенство суб'єкт-суб'єктних* стосунків у побудові педагогічного спілкування. До речі, такими *фразами* переповнені сучасні посібники та наукові праці. Однак усе лишається у межах традиційних дидактичних побудов. Ми маємо усі підстави стверджувати, що *поза переходом до нового педагогічного мислення* такі гасла залишаються лише благими побажаннями. Чому? А тому що треба перебудувати всю дидактику й теорію виховання.

Концепція нового педагогічного вимагає переосмислення й того «матеріалу», який вивчається учнями, а ми б сказали – водить в контекст спілкування учнів і вчителя. Це не просто «матеріал», «зміст» (або – «контент», як полюбують іншомовні слова сучасні науковці). Це у будь-якому випадку **культура**. На нашу думку, **сама культура**, ведена в контекст суб'єкт-суб'єктного спілкування вчителя та учня, повинна ставати дійсним чинником освітнього процесу, реальним «третім суб'єктом», що незримо вчить і виховує (про це ми вже писали раніше (Возняк, 2014). Те саме виявляє й Г.В. Лобастов у недавній публікації:

Щоб предмет культури виступив у функції, що визначає індивіда, індивід своєю діяльністю повинен актуалізувати суб'єктні потенції самого культурного буття. Інакше кажучи, процес визначення індивіда історичною культурою є процесом самовизначення його посередництвом культури. Ще інакше: своєю індивідуальною активністю індивід не протистоїть зовнішньому буттю з його природними та історичними ви-

значеннями, а якраз навпаки – приводить в активний рух суб'єктність цієї культури, співпадаючи, ототожуючись з нею. Потенції буття відразу і безпосередньо стають його потенціями. (Лобастов, 2008, с. 89)

За такою логікою (вона й онтологія, і теорія пізнання, тобто діалектика) і повинен бути побудований *нормальний* педагогічний процес.

А щодо традиційного розподілу освітньо-виховного процесу за певними «рубриками», варто зазначити: у межах нового педагогічного мислення має все розумітися й відбуватися принципово інакше: не «моральне виховання», а *моральнісність усього контексту* стосунків вчителя й учня; не якесь особливе «естетичне виховання», а забезпечення *чуттєвого* характеру здійснення усіх педагогічних взаємин, тобто створення ситуацій *граничної небайдужості* учнів (та їхніх наставників) як у їхніх взаєминах, так і щодо витворів культури. До речі, можна і продовжити.

Висновки. Таким чином, *освоєння нового педагогічного мислення*, на наше переконання, є необхідним для розв'язання найскладніших проблем сучасної освіти в нашій країні. Однак таке освоєння потребує певного рівня **сформованості філософської культури** (культури філософського мислення) у педагогів. Це завдання аж ніяк не розв'язати без реальної, радикальної зміни способу підготовки майбутніх учителів у педагогічних університетах України, а саме: покласти базову філософську освіту у навчання педагогів усіх спеціальностей.

Література

- Батищев, Г.** (2015a). Человек совершенствующийся. В Г.С. Батищев, *Философско-педагогические произведения. Том 2: Работы 1980-х годов* (с. 274–282). Бийск: ФГБОУ ВПО «АГАО».
- Батищев, Г.** (2015b). Начинать с себя. В Г.С. Батищев, *Философско-педагогические произведения. Том 2: Работы 1980-х годов* (с. 283–288). Бийск: ФГБОУ ВПО «АГАО».
- Батищев, Г.** (2015c). Творчество и новое педагогическое мышление: от диалектики междусубъектности к проекту «Система обновления воспитательных процессов». В Г.С. Батищев, *Философско-педагогические произведения. Том 2: Работы 1980-х годов* (с. 263–274). Бийск: ФГБОУ ВПО «АГАО».

- Вишнякова, С.** (1999). *Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика*. Москва: НМЦ СПО. Взято с <https://www.psyoffice.ru/6-1057-novoe-pedagogicheskoe-myshlenie.htm>.
- Возняк, В.** (2008). *Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема*. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Возняк, В., & Лімонченко, В.** (2014). Культура як «третій суб'єкт» освітнього процесу. В Н. Скотна & О. Ткаченко та ін. (Ред.), *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 23, 14–28. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка.
- Возняк, В., & Заяц, Т.** (2015). Людяність як необхідна категорія нового педагогічного мислення. В Н. Скотна & О. Ткаченко та ін. (Ред.), *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 35, 4–12. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка.
- Зинченко, В., & Моргунов, Е.** (1994). *Человек развивающийся: очерки российской психологии* (2-е изд., уточ. и доп.). Москва: Тривола.
- Лобастов, Г.** (2004). К логическим определениям сознания: Э.В. Ильенков и И. Кант. *Вопросы философии*, 3, 56–65.
- Лобастов, Г.** (2008). Бытие и мышление: к началам диалектической логики. В И.В. Толстых (Ред.), *Эвальд Васильевич Ильенков* (с. 84–119). Москва: Российская политическая энциклопедия (РОСПЭН).
- Петровский, А.В.** (Ред.). (1989). *Новое педагогическое мышление*. Москва: Педагогика.
- Kansanen, P.** (1991). Pedagogical Thinking: The Basic Problem of Teacher Educatio. *European Journal of Education*, 26 (3), 251–260.
- Salminen, J., & Annevirta, T.** (2016). Curriculum and Teachers' Pedagogical Thinking When Planning for Teaching. *European Journal of Curriculum Studies*, 3 (1), 387–406. Retrieved from <http://pages.ie.uminho.pt/ejcs/index.php/ejcs/article/view/126/63>.
- Snir, I.** (2017). Minima Pedagogica: Education, Thinking and Experience in Adorno. *Journal of Philosophy of Education*, 51 (2). doi: [10.1111/1467-9752.12238](https://doi.org/10.1111/1467-9752.12238).
- Talvio, M.** (2002). *Pedagogical thinking and decision-making of teacher educators*. Retrieved from <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002380.htm>.

References

- Batishchev, G.** (2015a). Chelovek sovershenstvuiushchiisia [A Man is Improving]. In G.S. Batishchev, *Filosofsko-pedagogicheskie proizvedeniia. Tom 2: Raboty 1980-kh godov – Philosophical and Pedagogical Works. Vol. 2: Works of the 1980s* (pp. 274–282). Biisk: FGBOU VPO «AGAO» [in Russian].
- Batishchev, G.** (2015b). Nachinat s sebja [Starting from yourself]. In G.S. Batishchev, *Filosofsko-pedagogicheskie proizvedeniia. Tom 2: Raboty 1980-kh godov – Philosophical and Pedagogical Works. Vol. 2: Works of the 1980s* (pp. 283–288). Biisk: FGBOU VPO «AGAO» [in Russian].
- Batishchev, G.** (2015c). Tvorchestvo i novoe pedagogicheskoe myshlenie: ot dialektiki mezhdusubektnosti k proektu «Sistema obnovleniia vospitatelnykh protsessov» [Creativity and New Pedagogical Thinking: from the dialectic of intersubject to the project «System for the update of educational processes»]. In G.S. Batishchev, *Filosofsko-pedagogicheskie proizvedeniia. Tom 2: Raboty 1980-kh godov – Philosophical and Pedagogical Works. Vol. 2: Works of the 1980s* (pp. 263–274). Biisk: FGBOU VPO «AGAO» [in Russian].
- Vishniakova, S.** (1999). *Professionalnoe obrazovanie: Slovar. Kliuchevye poniatia, terminy, aktualnaia leksika [Vocational Education Dictionary. Key concepts, terms, actual vocabulary]*. Moskva: NMTc SPO. Retrieved from <https://www.psyoffice.ru/6-1057-novoe-pedagogicheskoe-myshlenie.htm> [in Russian].
- Vozniak, V.** (2008). *Spivvidnoshennia rozsudku i rozumu yak filosofsko-pedahohichna problema [Value of reason and mind as a philosophical-pedagogical problem]*. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Vozniak, V., & Limonchenko, V.** (2014). Kultura yak «tretii subiekt» osvitnoho protsesu [Culture is the «third subject» of the educational process]. In N. Skotna & O. Tkachenko et al. (Eds.), *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofii» – Problems of the humanities. Series of «Philosophy»: a collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 23, 14–28. Drohobych: Vydavnychiy viddil DDPU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Vozniak, V., & Zaiats, T.** (2015). Liudianist yak neobkhidna katehoriia novoho pedahohichnogo myslennia [humanity as a necessary category of the new pedagogical school]. In N. Skotna & O. Tkachenko et al. (Eds.), *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Dro-*

hobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia» – Problems of the humanities. Series of «Philosophy»: a collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 35, 4–12. Drohobych: Vydavnychyi viddil DDPU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

- Zinchenko, V., & Morgunov, E.** (1994). *Chelovek razvivaiushchiia: ocherki rossiiskoi psikhologii [Man Developing: Essays on Russian Psychology]* (2nd ed., rev.). Moskva: Trivola [in Russian].
- Lobastov, G.** (2004). K logicheskim opredeleniiam soznaniia: E.V. Ilenkov i I. Kant [To logical definitions of consciousness: E.V. Ilenkov and I. Kant]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy, 3*, 56–65 [in Russian].
- Lobastov, G.** (2008). Bytie i myshlenie: k nachalam dialekticheskoi logiki [Being and thinking: to the beginnings of dialectical logic]. In V. Tolsykh (Ed.), *Evald Vasilevich Ilenkov – Evald Ilyenkov* (pp. 84–119). Moskva: Rossiiskaia politicheskaiia entsiklopediia (ROSPEN) [in Russian].
- Petrovskii, A.V.** (Ed.). (1989). *Novoe pedagogicheskoe myshlenie [New pedagogical thinking]*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Kansanen, P.** (1991). Pedagogical Thinking: The Basic Problem of Teacher Educatio. *European Journal of Education, 26* (3), 251–260.
- Salminen, J., & Annevirta, T.** (2016). Curriculum and Teachers' Pedagogical Thinking When Planning for Teaching. *European Journal of Curriculum Studies, 3* (1), 387–406. Retrieved from <http://pages.ie.uminho.pt/ejcs/index.php/ejcs/article/view/126/63>.
- Snir, I.** (2017). Minima Pedagogica: Education, Thinking and Experience in Adorno. *Journal of Philosophy of Education, 51* (2). doi: [10.1111/1467-9752.12238](https://doi.org/10.1111/1467-9752.12238).
- Talvio, M.** (n.d.). *Pedagogical thinking and decision-making of teacher educators*. Retrieved from <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002380.htm>.

Стаття надійшла 29 квітня 2019 року.